ЗНАЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

ТАТАРИН Назарій Миколайович - кандидат юридичних наук, фахівець відділу режимно-секретного та документального забезпечення Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-3888-2104
УДК 343.985
DOI 10.32782/LAW.2020.1.35

У статті підкреслено, що однією з ознак організації розслідування кримінальних правопорушень є її цілеспрямованість на створення сприятливої обстановки для оптимізації досудового розслідування на кожному з його етапів і забезпечення досягнення завдань кримінального провадження. Аргументовано важливість з'ясування завдань, які вирішує організація розслідування, та визначення її ролі як у криміналістичній науці, так і кримінальній процесуальній діяльності. Наголошено, що розкрити значення організації розслідування кримінального правопорушення неможливо без визначення завдань досудового розслідування взагалі та завдань організації такого розслідування зокрема. Вказано, що значення організації досудового розслідування кримінальних правопорушень знаходиться в прямій залежності від завдань цієї діяльності. Акцентовано, що варто керуватися криміналістичним підходом до визначення цільових орієнтирів і напрямів організації та реалізації розслідування кримінальних правопорушень. Вказано на необхідність визначення стратегічних і проміжних завдань спочатку розслідування кримінальних правопорушень, а згодом діяльності з організації такого розслідування. Вказано на очевидність того, що завдання організації розслідування напряму зумовлені завданнями розслідування. З'ясовано, що завдання організації розслідування кримінальних правопорушень полягають у створенні сприятливих для вирішення завдань досудового розслідування умов, впорядкуванні й узгодженні процесу досудового розслідування. Встановлено, що значення організації розслідування кримінальних правопорушень полягає в тому, що вона виконує «забезпечувальну» функції по відношенню до процесу досудового розслідування й спрямована на оптимізацію діяльності органів досудового розслідування, підвищення результативності й ефективності їх діяльності з виявлення та розслідування злочинів і кримінальних проступків.

Ключові слова: організація розслідування, планування розслідування, кримінальні правопорушення, завдання, значення, роль.

Постановка проблеми

Однією з ознак організації розслідування кримінальних правопорушень є її цілеспрямованість на створення сприятливої обстановки для оптимізації досудового розслідування на кожному з його етапів і забезпечення досягнення завдань кримінального провадження. У зв'язку з чим важливо з'ясувати завдання, які вирішує організація розслідування, та визначити її роль як у криміналістичній науці, так і кримінальній процесуальній діяльності.

Аналіз останніх досліджень

Поняття, ознаки, структура та значення організації розслідування кримінальних правопорушень узагалі та в структурі окремих криміналістичних методик зокрема є предметом наукових пошуків у працях багатьох учених. Мова йде про напрацювання таких учених як: О.В. Александренко,

А.А. Барцицька, Л.Я. Гордін, Ю.О. Гресь, А.В. Даниляк, В.Г. Дрозд, К.С. Ізбаш, Н.С. Карпов, О.Ф. Кобзар, О.В. Ковальова, О.В. Олішевським, В.В. Павловський, В.М. Плетенець, М.Ю. Романов, А.В. Сорочан, О.Ю. Татаров, В.В. Тіщенко, Г.А. Хань, О.О. Хань, Н.О. Холоденко, М.С. Цуцкірідзе, І.М. Шопіна й інших. Проте в теорії криміналістичної науки значення організації розслідування кримінальних правопорушень висвітлено фрагментарно.

Метою статті є з'ясувати значення організації розслідування кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу

Розкрити значення організації розслідування кримінального правопорушення неможливо без визначення завдань досудового розслідування взагалі та завдань організації такого розслідування зокрема. Бо значення організації досудового розслідування кримінальних правопорушень знаходиться в прямій залежності від завдань цієї діяльності. При цьому варто керуватися криміналістичним підходом до визначення цільових орієнтирів і напрямів організації та реалізації розслідування кримінальних правопорушень. Зокрема, мова йде про необхідність визначення стратегічних і проміжних завдань спочатку розслідування кримінальних правопорушень, а згодом діяльності з організації такого розслідування. Більше того, очевидним є те, що завдання організації розслідування напряму зумовлені завданнями розслідування.

Тому, керуючись правилом дослідження «від загального до окремого», спочатку висвітлимо завдання слідчої діяльності (діяльності з виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень), а згодом завдання такого її аспекту як організація.

Слідча діяльність – це криміналістична категорія, за допомогою якої позначають діяльність правоохоронних органів із виявлення, розкриття та розслідування злочинів і кримінальних проступків; це один із елементів об'єкту криміналістичної науки. У теорії кримінального процесу для позначення такої діяльності використовують терміни «кримінальна процесуальна діяльність», «досудове розслідування». Більше того, останній термін є нормативно закріпленим у положеннях КПК України. Зокрема, в п. 5 ч. 1 ст. 3 цього правового акта законодавець визначає досудове розслідування як «стадію кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про закриття кримінального провадження» [1].

З наведеного помітно, що досудове розслідування є невід'ємною складовою кримінальної процесуальної діяльності, а також обов'язковою стадією кримінального провадження. Це означає, що засади, завдання та процедура здійснення досудового розслідування є чітко регламентованою положеннями кримінального процесуального законодавства, про що йдеться в ст. 1 КПК України. Зокрема, згідно з ч. 1 цієї правової норми «порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України» [1]. При цьому наголошуємо, що кримінальне процесуальне законодавство представлене виключно Конституцією України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та законодавчими нормативно-правовими актами. Пріоритетним при здійсненні кримінального провадження є КПК України. Підзаконні нормативно-правові акти не є джерелом кримінального процесуального права та структурним елементом кримінального процесуального законодавства. Тому підстави та процесуальний порядок здійснення кримінального провадження регулюються виключно правовими нормами на законодавчому рівні, в той час як на підзаконному рівні визначаються організаційні аспекти реалізації вказаного різновиду діяльності.

Вищенаведене вказує, що завдання досудового розслідування визначаються шляхом аналізу норм кримінального процесуального законодавства, а завдання організації досудового завдання – поряд із цим ще й підзаконних нормативно-правових актів.

У КПК України відсутня окрема норма, яка б закріплювала завдання досудового розслідування. Втім, є правова норма, яка визначає завдання кримінального провадження. Оскільки досудове розслідування є стадією, елементом кримінального провадження, можна дійти висновку, що їх завдання співпадають. Тому, керуючись ст. 2 КПК України, можна стверджувати, що завданнями досудового розслідування є:

– «захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень»,

– охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження»,

– «забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» [1].

З цього питання слушною вбачається позиція О.Ю. Татарова, який підмічає, що досудове розслідування – це діяльність органів досудового розслідування (слідчого та органу дізнання), яка здійснюється відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства та «спрямована на встановлення ознак злочину, виявлення особи, яка його вчинила, викриття злочинного характеру діяльності цієї особи, збирання, дослідження, оцінку, перевірку і використання доказів, встановлення об'єктивної істини, забезпечення правильного застосування закону, охорону прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також суспільства та держави. У межах досудового провадження органи розслідування розв'язують також інші завдання: встановлення і відшкодування збитків, виявлення й усунення причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів, виховання громадян у дусі поваги честі та гідності громадянина, прагнення до справедливості й додержання законів тощо» [2, с. 70].

Окремо зазначимо, що розслідування кримінальних правопорушень – це діяльність суб'єктів, уповноважених здійснювати досудове розслідування. Тому завдання такої діяльності визначаються не тільки в положеннях КПК України, а й у нормативно-правових актів, які регламентують діяльність таких суб'єктів. Більше того, враховуючи, що предметом дослідження є передусім організаційні аспекти розслідування кримінальних правопорушень, особливу увагу варто приділити підзаконним нормативно-правовим актам, які визначають організацію діяльності органів досудового розслідування.

Наприклад, згідно з Положенням про слідчі підрозділи Національної поліції України, яке затверджено наказом МВС України від 06.06.2017 № 570, «на слідчі підрозділи покладаються такі завдання:

1) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;

2) охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження;

3) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів Національної поліції;

4) забезпечення відшкодування фізичним і юридичним особам шкоди, заподіяної кримінальними правопорушеннями;

5) виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення» [3].

Проте цей перелік є невичерпним, оскільки в Положенні йдеться про можливість покладання на слідчі підрозділи й інших завдань, «визначених законодавством України щодо кримінального провадження» [3]. Більше того, задля вирішення названих завдань на слідчі підрозділи покладається обов'язок із «застосування всіх передбачених законодавством заходів для

забезпечення ефективності досудового розслідування» [3].

З наведеного помітно, що організація розслідування кримінальних правопорушень є «своєрідним обов'язком» працівників органів досудового розслідування заради забезпечення його ефективності. А остання досягається в результаті вирішення завдань досудового розслідування злочинів і кримінальних проступків.

Проте не слід ототожнювати завдання досудового розслідування та завдання організації розслідування. У цьому контексті заслуговує уваги зауваження І.В. Кубарєва з приводу того, що «раціональне вирішення завдань досудового слідства – це загальна мета розслідування, яка не відображає завдання його організації. <...> це завдання полягає в упорядкуванні окремих дій, які утворюють процес доказування у кримінальній справі й забезпеченні взаємозв'язку між цими діями» [4, с. 7].

Крім того, як указувалося раніше, одним із елементів організації розслідування кримінальних правопорушень є наукова організації праці суб'єктів, які здійснюють досудове розслідування, зокрема, слідчих. Тому, виокремлюючи завдання організації розслідування кримінальних правопорушень, буде неправильним оминути увагою й завдання вказаного елементу.

Так, О.М. Бандурка зазначає, що завдання наукової організації праці слідчого зумовлені такими основними напрямами вказаної діяльності як:

«– раціональна організація робочого часу слідчого;

– раціоналізація операцій праці;

– створення і використання найбільш сприятливих умов для роботи і відпочинку слідчого;

– підготовка кадрів, підвищення кваліфікації і фахової майстерності слідчих;

– тісна взаємодія слідчого з іншими службами органів внутрішніх справ, громадськістю і засобами масової інформації;

– інформаційне забезпечення слідчого» [5, с. 188].

М.О. Горелов указує, що важко говорити про чітке розмежування завдань наукової організації праці слідчого. На його думку, доречніше вести мову про умовний поділ таких завдань, бо «розв'язання і виконання економічних завдань, приводить до зростання продуктивності праці, підвищує врешті-решт рівень добробуту слідчих, і тим самим позитивно впливає на стан їх здоров'я, соціальний розвиток слідчих колективів і кожного слідчого окремо. У свою чергу, вирішення психофізіологічних та соціальних завдань наукової організації праці слідчих сприяє підвищенню ефективності і якості їх праці» [6, с. 59].

Іншими словами, завдання наукової організації праці органів досудового розслідування полягають насамперед у раціоналізації процесу розслідування та підвищенні його продуктивності й ефективності. Вказані завдання можна віднести й до завдань організації розслідування кримінальних правопорушень.

В. Вахю, С. Сударді, М. Мансур, досліджуючи проблематику підвищення працездатності Військово-морської поліції Індонезії (Puspomal) та нівелювання зловживання наркотиками її працівниками, доходять висновку, що «на працездатність слідчих Puspomal впливають мотивація, знання, навички, приміщення та інфраструктура, організація та бюджет розслідування» [7, с. 756–766]. З наведеного помітно, що організацію розслідування розуміють як одну з передумов, факторів оптимізації працездатності, а значить і результативності, діяльності відповідних правоохоронних органів.

Висновки

Отже, завдання організації розслідування кримінальних правопорушень полягають у створенні сприятливих для вирішення завдань досудового розслідування умов, впорядкуванні й узгодженні процесу досудового розслідування. А значення організації розслідування кримінальних правопорушень полягає в тому, що вона виконує «забезпечувальну» функції по відношенню до процесу досудового розслідування й спрямована на оптимізацію діяльності органів досудового розслідування, підвищення результативності й ефективності їх діяльності з виявлення та розслідування злочинів і кримінальних проступків.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

2. Татаров О.Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС): монографія. Донецьк: ТОВ «ВПП Промінь», 2012. 640 с.

3. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ від 06.07.2017 № 570, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 27.07.2017 за № 918/30786. *Офіційний вісник України*. 2017. № 72. Стор. 65. Ст. 2212.

4. Кубарєв І.В. Проблеми організації розслідування вбивств, що вчиняються групою осіб в умовах неочевидності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, 2007. 18 с.

5. Бандурка О.М. Слідчий – моя професія. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 216 с.

6. Горелов М.О. Наукова організація праці слідчих: сутність, завдання. Напрямки та шляхи вдосконалення. *Право і Безпека*. 2006. № 5'1. С. 57–61.

7. Wahyu, Widiastono, Sudardi, Sudardi and Mansur, Mansur. (2019). Improving the Work Ability of Investigators in Drug Eradication. *Jurnal Aplikasi Manajemen*, 17, 4, 756–766. DOI 10.21776/ub.jam.2019.017.04.19.

SUMMARY

The article emphasizes that one of the features of the organization of the investigation of criminal offenses is its focus on creating a favorable environment for optimizing the pre-trial investigation at each of its stages and ensuring the achievement of the objectives of the criminal proceedings. The importance of clarifying the tasks solved by the investigation organization and determining its role in both forensic science and criminal procedural activity is argued. It is emphasized that it is impossible to reveal the meaning of the organization of the investigation of a criminal offense without defining the tasks of the pre-trial investigation in general and the tasks of the organization of such an investigation in particular. It is indicated that the importance of organizing a pre-trial investigation of criminal offenses is directly dependent on the tasks of this activity. It is emphasized that it is worth following a forensic approach to determining the target orientations and directions of the organization and implementation of the investigation of criminal offenses. It is pointed out the need to define strategic and intermediate tasks, firstly the investigation of criminal offenses, and then activities related to the organization of such an investigation. It is pointed out that the tasks of the organization of the investigation are directly determined by the tasks of the investigation. It was found that the tasks of the organization of the investigation of criminal offenses are to create favorable conditions for solving the tasks of the pre-trial investigation, to organize and coordinate the process of the pre-trial investigation. It was established that the importance of the organization of the investigation of criminal offenses lies in the fact that it performs a "security" function in relation to the process of pre-trial investigation and is aimed at optimizing the activities of pre-trial investigation bodies, increasing the effectiveness and efficiency of their activities in the detection and investigation of crimes and criminal misdemeanors.

Key words: investigation organization, investigation planning, criminal offenses, task, meaning, role.